

УДК 324.321.7

doi: 10.15421/171721

Політико-правовий підхід у дослідженні колізій в сучасних локальних демократіях

К.М. Буря

*rfnthbyf1702@meta.ua**Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
49010, Дніпро, пр. Гагаріна, 72*

У статті досліджено політико-правовий підхід як інструментальний засіб розробки проблем локальної демократії. Підкреслюється, що місцева або пряма демократія стала предметом осмислення з боку політико-філософської теорії у контексті реалізації прав людини та розбудови громадянського суспільства. Сконцентровано увагу на невідповідності законодавчого забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування та політичної діяльності, яка передбачає істотне збільшення кількості політичних акторів. Наголошується, що в умовах демократизації й політичної модернізації посткомуністичних суспільств правові суперечності потребують аналізу з точки зору політичних наук з метою вироблення конкретних рекомендацій для подальшого реформування. Стверджується, що питання розподілу повноважень, контролю за діяльністю управлінськими структурами містять багато ознак колізійності.

Доведено зміст евристичного потенціалу політико-правового підходу на основі встановлення причинно-наслідкових зв'язків між механізмами легітимації у конкретному суспільстві та потребами їх подальшої трансформації. Розглянуто значення політико-правової культури як чинника, що виступає інтегрованим параметром прогресу реформ на локальному рівні.

Ключові слова: місцева демократія; політико-правовий підхід; евристичний потенціал; політико-правові колізії; представництво інтересів; політичний конфлікт

Political and legal approach to contemporary local democracies collisions' studies

K.M. Burya

*rfnthbyf1702@meta.ua**Oles Honchar Dnipro national university,
72, Gagarin Ave., Dnipro, 49010, Ukraine*

Contemporary political science scholars are persistently searching for instruments of democracy improvement not only on the level of central political institutions, but also on the level of local communities development.

Local or direct democracy appears in political science's research focus in the context of human rights' realization process as well as the creation of the civil society.

At the same time, civil societies' transformation process reveals a number of questions that need answers. These problems are: provision of the equal access to local resources, maintainance of the transparency and competition policy in the interactions on the local level, promotion of the democratization standards into specific localities and representative bodies. Improvement of the political participation on the local level has been considered within the concept of the deliberative democracy.

In terms of the post-communist transformation process, the discrepancy between legislative support of local government and politics becomes to be an extremely important area of research due to the increasing number of political entities.

Functioning of the local government, local NGOs role has been actualized in the context of the electoral process.

The aim of this research is to determine the heuristic potential of the political and legal approach to the phenomena of the political collision in local democracies of transitional countries.

According to the development of political science in terms of democratization and political modernization processes in post-communist societies, legal collisions require an analysis in order to develop specific recommendations for further reform. It is especially crucial for contemporary Ukraine in situation of political decentralization processes.

Moreover, political and legal approaches that combine all the facts (the analysis of regulations and institutional factors, legal norms changes and behavioral bases of the political environment) are useful for this research.

Thus, at present the political and legal approach is the basis of perspective methodological synthesis to address the interdisciplinary research problems of contemporary political science.

The political and legal approach has been represented in the article as an instrument for solving of local democracy research problems. Attention is focused on the inconsistency of the legal framework of local government and politics in situation of significant political actors' number increasing.

It has been underlined that heuristic potential of political and legal approach in political science research is based on the

Цитування даної статті: Буря К.М. Політико-правовий підхід у дослідженні колізій в сучасних локальних демократіях / К.М. Буря // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2017. – Т. 20. – № 2(142). – С. 26-31.

Citation of this article: Burya K.M., 2017. Polityko-pravovyi pidkhyd u doslidzhenni kolizii v suchasnykh lokalnykh demokratiakh [Political and legal approach to contemporary local democracies collisions' studies]. Scientific and theoretical almanac «Grani» 20; 2(142), 26-31. doi:10.15421/171720 (in Ukrainian).

Peer-reviewed; approved and placed: 20.12.2016

possibility to solve genuine issues that contain the means of the legal provision of political institutions and the impact of these institutions on the normative context.

Keywords: local democracy; political and legal approach; heuristic potential; political and legal collisions; interest representation; political conflict

Политико-правовой подход в исследовании коллизий в современных локальных демократиях

К.Н. Буря

rfnthbyf1702@meta.ua

*Днепровский национальный университет имени Олеся Гончара,
49010, Днепр, пр. Гагарина, 72*

В статье исследован политико-правовой подход как инструментальное средство разработки проблем локальной демократии. Подчеркивается, что местная или прямая демократия стала предметом осмысления со стороны политико-философской теории в контексте реализации прав человека и развития гражданского общества. Сконцентрировано внимание на несоответствии законодательного обеспечения деятельности органов местного самоуправления и политической деятельности, которая предусматривает существенное увеличение количества политических актеров. Отмечается, что в условиях демократизации и политической модернизации посткоммунистических обществ правовые противоречия требуют анализа с точки зрения политических наук с целью выработки конкретных рекомендаций для дальнейшего реформирования. Утверждается, что вопрос распределения полномочий, контроля за деятельностью управленческими структурами содержит много признаков коллизийности.

Доказано содержание эвристического потенциала политико-правового подхода на основе установления причинно-следственных связей между механизмами легитимации в конкретном обществе и потребностями их дальнейшей трансформации. Рассмотрено значение политико-правовой культуры как фактора, который выступает интегрированным параметром прогресса реформ на локальном уровне.

Ключевые слова: местная демократия; политико-правовой подход; эвристический потенциал; политико-правовые коллизии; представительство интересов; политический конфликт

Постановка проблеми. Сучасні політологи на-полегливо шукають інструменти вдосконалення демократії не лише на рівні політичних інститутів, але й на рівні життєдіяльності локальних спільнот. Місцева демократія та безпосереднє народовладдя стали предметом осмислення з боку політико-філософської теорії у контексті як найповнішої реалізації прав людини та розбудови громадянського суспільства. Поряд з цим, реалії трансформаційних суспільств висувають цілу низку питань, які потребують відповіді. Ними є: рівність доступу політичних сил до місцевих ресурсів, забезпечення прозорості та конкурентності політичних взаємодій на місцевому рівні, стандарти процесів демократизації на рівні конкретних населених пунктів та органів представництва, підвищення рівня політичної участі на локальному рівні. Окремі аспекти цих питань розглядалися в рамках концепції деліберативної демократії. Також місцева демократія стала предметом розгляду досліджень у рамках концептуалізації федеративної форми державного устрою в країнах розвиненої демократії (зокрема, Німеччині, Канаді, США). Поряд з цим, в умовах посткомуністичних трансформацій надзвичайної ваги набуває такий напрям досліджень, як невідповідність законодавчого забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування та політичної діяльності, яка передбачає істотне збільшення кількості політичних суб'єктів. У площині організації виборчого процесу, функціонування органів місцевого самоврядування, активності місцевих неурядових організацій виникає

велика кількість нормативних суперечностей, які потребують політичного вирішення.

В умовах демократизації й політичної модернізації посткомуністичних суспільств правові суперечності потребують аналізу з точки зору політичних наук з метою вироблення конкретних рекомендацій для їх подальшого реформування. Особливо актуальною ця проблематика є для сучасної України, в якій розгорнулися потужні процеси децентралізації. Однак, питання управління власністю, розподілу повноважень, контролю за діяльністю управлінськими структурами все ще містять багато ознак колізійності. У цьому зв'язку, досить плідним у дослідженні є використання політико-правового підходу, який має поєднати аналіз нормативних актів та вивчення інституційних чинників зміни нормативних і поведінкових засад політичного середовища. Отже, на сучасному етапі політико-правовий підхід є основою перспективного методологічного синтезу для вирішення міждисциплінарних дослідних завдань сучасної політичної науки.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблему політико-правового підходу у політичних дослідженнях вивчала низка вітчизняних учених. Наприклад, М. Чорний встановив особливості впливу ідей лібералізму на формування української політико-правової думки [11], Р. Черног аналізує соціокультурні аспекти розвитку держави і громадянського суспільства [10], Н. Філик вивчає державно-правові засади громадянського суспільства [9], М. Григор'єв вста-

новлює взаємозв'язок соціальної екології, економіки і права на основі соціально-філософського аналізу [5], С. Головатий долучився до вивчення проблеми верховенства права у вимірах ідеї, доктрин та принципів [4]. Однак, проблема застосування політико-правового аналізу у політологічних розробках потребує подальшого визначення в межах конкретної предметної сфери.

Мета дослідження. Метою роботи є визначення евристичного потенціалу політико-правового підходу в дослідженні конфліктних та колізійних явищ у середовищі локальних демократій трансформаційних країн.

Виклад основного матеріалу. Евристичний потенціал політико-правового підходу проявляється у можливості розв'язувати дослідні завдання з урахуванням специфіки політичних і правових проблем. Тому сучасні науковці активно намагаються пояснювати політичні явища з точки зору політичної і правової парадигм, розкриваючи нормативно-правові та політико-інституційні чинники видозміни політичної ситуації. Особливо наочно це проявляється у ситуації застосування політичної влади та стратегіях її легітимації. Як зазначає український фахівець В. Богданов, одним із важливих її аспектів в умовах поглиблення демократичних засад суспільного буття й відтак передумовою практичного розв'язання проблеми соціальної справедливості є питання про легітимацію політичного ладу, яке конкретизується через призму співвідношення права й моралі. Зрозуміло, що держава як влада не може спиратися лише на силу тих, хто керує. Цьому має передувати ще й згода підпорядковуватися цій силі, тобто бажання тих, ким керують, жити разом. Отож держава повинна мати авторитет і право підпорядковувати [1, с. 31].

Проблеми державно-владного і політичного управління виступають важливими предметними закладами міждисциплінарного поділу. Проте як політична наука, так і правознавство активно досліджують колізійні взаємодії держави і громадянського суспільства, влади і народу. В останньому випадку, правовий підхід, який визначає нормативні межі народного суверенітету, має бути доповнений політологічною точкою зору, яка розкриває не абстрактні категорії (такі, як народні маси, класи, тощо), а відповідає на запитання конкретного впливу на політичну ситуацію інститутів влади та конкретних посадових осіб, політичних лідерів. Визначення ролі держави у встановленні контролю над діяльністю населення та рівня політичної свободи індивідів і груп у нормативному середовищі вимагає застосування політико-правового підходу. Особливим чином застосування такого підходу актуалізується в період політичних трансформацій, коли політична система й окремі політичні інститути мають лише набути сталих форм і держава виступає арбітром їхніх взаємодій. Як зазначає В. Богданов, «забезпечення умов справжньої конкуренції – ще одне з важливих завдань держави. Якщо результати дії ринкового механізму стають неприйнятними з соціальної точки зору, вступає в дію контроль з боку держави. За цих умов принцип економічної свободи доповнюється іншими прин-

ципами, властивими соціальній державі [1, с. 35].

Подвійна сутність державно-владної проблематики отримала визнання на предметному полі функціонування сучасної держави у суспільстві. Ситуація локальної демократії демонструє як багатовимірний організм реагує на дії влади у низці різних способів. Перспективою утвердження політичної стабільності з точки зору правової регламентації та використання усіма визнаних правил гри, забезпечує визнання потенціалу політико-правового підходу у визначенні всезагальної підтримки тієї чи іншої державно-владної конфігурації. За умов відсутності подібної підтримки, весь державно-владний порядок у суспільстві втрачає стійкість. Причини цього процесу визначає політико-правовий підхід, який встановлює причинно-наслідкові зв'язки між механізмами легітимації у конкретному соціумі та потребами їх подальшої трансформації. Згідно з українським фахівцем, легітимність означає, що пов'язане з політичним ладом домагання того, щоб бути визнаним як правильне, справедливе панування, має достатні підстави. Легітимний лад потребує визнання. Легітимність означає визнання політичного ладу. Політичні устрої можуть мати таку легітимність, а можуть втрачати її. Проте, під час вирішення проблеми легітимації виникає питання, як співвідносяться між собою визнання та застосування санкцій [1, с. 32].

Особливо плідним застосування політико-правового підходу є для ситуації з очевидними лініями протистояння значних місцевих груп, які виходять на політичний рівень у випадку наявності соціальних і демографічних колізій. У трансформаційному суспільстві політико-правовий підхід відповідає на питання статусу, стану та вирішує завдання аналізу перспектив політичного регулювання конфліктів. Якщо розподіл є досить масштабним, політико-правовий підхід дає конкретні рекомендації для видозміни нормативної бази і напрямків співпраці конкретних політичних суб'єктів. На думку Л. Літвін, для забезпечення гендерного балансу в державі необхідна коректна політико-правова основа, що регулює гендерні відносини та забезпечує нормальне функціонування політичних інститутів. Україна, як і всі європейські країни, має законодавчу базу щодо рівних прав і можливостей статей [6].

Дослідження соціальної колізійності активують можливості політико-правового підходу у вирішенні життєво-важливих питань соціальних груп з метою якнайповнішого захисту інтересів громадян. Водночас розв'язання проблем глибоких розподілів у суспільстві вимагає більш ретельного й глибинного аналізу нормативного підґрунтя політичної діяльності. «У сфері соціального захисту органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації рівною мірою враховують інтереси жінок і чоловіків під час здійснення заходів щодо їхнього соціального захисту» – вважає Л. Літвін [6].

Важливим напрямком реалізації евристичного потенціалу політико-правового підходу є статичний вимір політико-інституційної і нормативної конфігурації конкретних держав, в яких проблематизується реальний стан місцевих громад та їх проективне ста-

новище. У цьому зв'язку, актуальності набуває тлумачення національних правових традицій та норм права, запозичених в інших держав. У цьому контексті також не можна уникнути політичного компонента, оскільки терміни правових реформ та обрання особливої моделі трансформацій визначаються на основі політичних дебатів та ухвалення рішень. Як стверджує М. Савіювський, субсидіарність як ідея і принцип, набуваючи в процесі своєї еволюції різних політико-правових форм – філософських, ліберальних, консервативних, релігійних тощо, ніколи не втрачала зв'язку як з першоджерелами, так і європейською ментальністю, що дозволило субсидіарності набути органічно притаманної їй ознаки різнорівневої та різносенсової політико-правової зв'язності, неподільності, єдності людини і суспільства, громадянина і держави, громадянського суспільства і правової держави [7].

Визначення орієнтирів застосування політико-правового підходу в сучасних дослідженнях набуває постійної видозміни у зв'язку зі зміною політичної ситуації і реалій правового обґрунтування політичного процесу. В сучасній Україні, як трансформаційній державі, правові настанови діяльності політичних інститутів перебувають у постійній зміні. Зокрема, за 25 років незалежності України, Конституції, прийнятої у 1996 році, форми правління змінювалися кілька разів, що призвело до зміни та перевизначення важелів і цілей діяльності політичних суб'єктів. Політико-правовий підхід у трансформаційних умовах надає можливість визначити напрямки покладання зусиль політичних сил та реалізації політичних інтересів. Як відзначають сучасні вітчизняні фахівці, в цілому, діяльність вітчизняних політичних інститутів спрямована на розбудову консолідованої демократії та громадянського суспільства. На думку Ф. Веніславського, важливого значення набуває й політико-правова культура інститутів громадянського суспільства, усього соціуму загалом, яка дозволяє усвідомити громадянами, їх соціальними групами, громадськими об'єднаннями, політичними партіями хибність, необґрунтованість чи політичну заангажованість запропонованих змін до тексту Основного Закону України. Таке усвідомлення та розуміння дає їм можливість задіяти будь-які правові та політичні засоби для повернення уваги до цієї проблеми широкого загалу, ініціювати її широке громадське обговорення, відкрито виступати з обґрунтованою критикою відповідних пропозицій у засобах масової інформації, організувати та проводити мирні масові заходи тощо [2, с. 225].

Особливістю умов використання політико-правового підходу в сучасних міждисциплінарних дослідженнях локальної колізійності виступає значна потреба у суспільстві щодо визначення ціннісних орієнтирів подальшої політичної трансформації. Означені процеси змін потребують правового забезпечення на рівні світових і європейських стандартів. Значення кожного етапу політико-правової трансформації простежується як у політичній, так і правовій площині, що потребує одночасного аналізу наслідків реформ. Нормативний контекст не забезпечує цілісного

сприйняття причин і наслідків діяльності політичних суб'єктів. Зважаючи, що політико-інституційний аналіз не дає відповіді на питання щодо правових цілей перетворень та їх конкретного формального втілення, політико-правовий аналіз може забезпечити базу припущень для прогнозування еволюції політико-правових колізій у конкретній країні. При цьому дії конкретних політичних суб'єктів не є передбачуваними. Згідно з Ф. Веніславським, як показує практика, активність громадянського суспільства в Україні залишається вкрай низькою, перманентний процес конституційного реформування не повертає до себе належної уваги з боку його інститутів, а переважна більшість суперечливих та відверто кон'юнктурних змін не викликає майже жодного політичного резонансу. Як наслідок, над базовими цінностями конституційного ладу України нависає істотна загроза, усвідомлення реальності та невідворотності якої може бути занадто пізнім [2, с. 225].

Значення застосування політико-правового підходу для вивчення наявної ситуації, з розвитком локальних демократій, на сучасному етапі визначається інтенсивною нормотворчістю та перетворенням у баланс представницької і виконавчої влади на місцевому рівні. Після Революції Гідності перетворення місцевих громад з керованих центром підвладних територій на дієві чинники представництва громадянського суспільства, на сучасному етапі мають втілення у процесах розбудови локальних і регіональних еліт, які отримують можливість представництва власних інтересів у цивілізованій спосіб. Інституалізація локальної демократії є новим явищем для української політики, оскільки після 2014 року з'явилася можливість масштабної публічної маніфестації прагнень та інтересів широких верств населення, представлених громадськими організаціями. Зазначені процеси вимагають відповідного законодавчого забезпечення, в тому числі і через діяльність місцевих рад й виконавчого апарату муніципалітетів. Масштабна робота щодо запровадження європейських норм функціонування місцевих громад, підготовка територіальної реформи також висвітлюється засобами політико-правового аналізу у зв'язку і в контексті з загальнонаціональними процесами. Серед них ключовими є зміни в Основному Законі нашої держави, продиктовані як макрополітичними реформами, так і загальною зміною міжнародного статусу України. «Стабільність існуючого конституційного ладу України та його засад забезпечується насамперед стабільністю Основного Закону держави. А незмінність базових, засадничих положень конституційного тексту в процесі конституційного реформування, у свою чергу, безпосередньо пов'язана з політико-правовою культурою української еліти, визнаних суспільством політиків та правознавців, інститутів громадянського суспільства загалом» – зауважує український вчений [2, с. 225].

Актуалізація евристичного потенціалу політико-правового підходу для дослідження локальних демократій відбувається на рівні політико-культурного відображення політичних інститутів і процесів. Міжіндивідуальна політична взаємодія, здатність до діалогу між громадянами, спроможність формувати

ефективні громадські організації вказує не лише на трансформацію політичної свідомості, але й на можливість використання певних нормативних умов для громадської діяльності. У цьому контексті значення політико-правової культури виступає інтегрованим параметром прогресу реформ на локальному рівні і можливості досягнення стратегічних цілей в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Прогнозування стану політико-правової культури і свідомості є важливим для конкретних заходів державної влади, реалізації масштабних програм і політик щодо розвитку локальних демократій. На думку Т. Слінько, демократія та політико-правова культура – взаємопов'язані поняття. Тому підвищення політичної і правової культури як кожної особистості, так і в загальнонаціональному плані – це шляхи до демократії, шляхи до загальнонаціонального прогресу [8, с. 258].

Емпіричними свідченнями зростання значення демократичного вектора політичної культури в сучасній Україні є підвищення активності населення у комунікаційній сфері. Використання як окремими громадянами, так і політичними суб'єктами, партіями, громадськими організаціями, суспільними рухами Інтернет-простору для власної презентації та електоральної мобілізації населення. Правові підстави інформаційної безпеки в умовах сучасної локальної демократії набувають все більшого значення. Основними передумовами успішного впровадження демократичних реформ є стан громадської думки та адекватне розуміння як владою, так і суспільством наслідків політичних дій. Також істотного значення набуває швидкість поширення інформації не лише про події, але й про зміну позиції, певні ідейні положення тощо. За цих умов політико-правовий підхід забезпечує можливість оцінки засобів політичної маніпуляції та шкідливого інформаційного впливу, що особливо зростає в умовах інформаційної агресії з боку іноземних держав. Як вважає Т. Слінько, інформаційне забезпечення функціонування політико-правової культури реалізується за допомогою як традиційних засобів масової комунікації, таких як друковані засоби, радіо та телебачення, так і комп'ютерної телекомунікаційної системи сучасності – Інтернет. Підвищення інформаційно-правової культури на рівні як усього суспільства, так і конкретної особи є на сьогодні нагальною проблемою для України. Сучасні реалії диктують необхідність подальшого поліпшення інформування громадськості, висвітлення діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, політичних партій, громадських організацій і рухів [8, с. 259].

Отже, застосування політико-правового підходу для дослідження реалій сучасної локальної демократії в Україні розкривається у трьох основних площинах. По-перше, в межах процесів інституалізації локального народовладдя та розробки політико-правових умов реалізації волі громадян. По-друге, на

рівні загальнонаціонального політичного процесу, який формує порядок денний децентралізаційних перетворень. По-третє, політико-правовий підхід актуалізується через активізацію місцевих політичних суб'єктів, як у контексті нормотворчості, так і в публічному комунікаційному представництві. Можливість реалізації евристичного потенціалу політико-правового підходу залежить від адекватності емпіричних даних, одностайного тлумачення змісту нормативно-правових актів, а також від зв'язку подібних розробок з тенденціями політологічного пошуку в Україні й світі.

Висновки. Евристичність політико-правового підходу у політологічних дослідженнях заснована на спроможності вирішувати межові проблеми, які стосуються змісту нормативно-правового забезпечення діяльності політичних інститутів та впливу цих інститутів на нормативний контекст. Отже, застосування політико-правового підходу для аналізу функціонування й розвитку локальних демократій, визначається трьома рівнями політико-правових колізій, які потрібно досліджувати за внутрішніми сутнісними характеристиками. Першим рівнем є протиріччя між посткомуністичною правовою свідомістю та правозастосуванням у нових політичних умовах, коли забезпечується високий рівень політичної участі і плюралізму. Особливо наочними є політико-правові колізії у діяльності централізованої бюрократії та місцевих громад. Другим рівнем розгортання політико-правових протиріч є способи реалізації групових інтересів центрального і локального рівня, які передбачають залучення органів державного управління, місцевого самоврядування, розгляду їх компетенції і предметів відання та можливих траєкторій реформування цих сфер (з точки зору застосування політичних важелів і ресурсів).

Третім рівнем використання політико-правового підходу є аналіз можливостей реалізації зовнішніх нормативних запозичень у контексті європейської інтеграції. Як свідчить досвід країн Центральної і Східної Європи, реформування адміністративно-територіального устрою та відносин між центром і периферією призвело до перерозподілу повноважень і необхідності швидкого впровадження норм, які раніше не функціонували у тій чи іншій посткомуністичній державі. Також вивчення потребують національні політико-правові традиції, які, до певної міри, можуть суперечити модернізаційним та євроінтеграційним прагненням центральних урядів. Для України результати застосування політико-правового підходу для аналізу колізій в рамках локальних демократій Центральної та Східної Європи надають важливий матеріал з точки зору визначення напрямку реформування життєдіяльності місцевих громад. Перспективою подальшого дослідження за темою, порушеною в даній статті, є подальша ідентифікація методологічних засобів вивчення міждисциплінарних політико-правових проблем.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Богданов В.С. Ідея справедливості в соціальній політиці сучасної демократичної держави: політико-правовий вимір [Текст] / В.С. Богданов // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – Вип. 58. – С. 30–37.
2. Веніславський Ф.В. Політико-правова культура соціуму як чинник забезпечення стабільності конституційного ладу України [Текст] / Ф. В. Веніславський // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Сер.: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – 2013. – № 3. – С.223–225.
3. Власов В.Г. Політико-правовий механізм державного управління як основа міжнародних зв'язків регіонів [Текст] / В. Г. Власов // Актуальні проблеми державного управління. – 2011. – № 2. – С.293–300.
4. Головатий С.П. Верховенство права: ідея, доктрина, принцип: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.01 [Текст] / С.П. Головатий ; – К.: Ін-т законодавства Верхов. Ради України, 2008. – 44 с.
5. Григор'єв М.К. Взаємозв'язок соціальної екології, економіки і права: соціально-філософський аналіз: Автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.03 [Текст] / М.К. Григор'єв ; Південноукр. держ. пед. ун-т (м. Одеса) ім. К.Д.Ушинського. – О., 2003. – 20 с.
6. Літвін Л. А. Політико-правове регулювання забезпечення гендерної рівності в Україні [Електронний ресурс] / Л. А. Літвін. // Політологічні записки. – 2012. – № 6. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap_2012_6_27.
7. Савіовський М. Субсидіарність і європейська політико-правова ментальність [Текст] / М. Савіовський // Вісник Академії управління МВС. – 2010. – № 4(16). – С.45–51.
8. Слінько Т.М. Прозорість влади та політико-правова культура громадян [Текст] / Т. М. Слінько // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Сер.: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – 2013. – № 3. – С.258–260.
9. Філік Н.В. Державно-правові засади громадянського суспільства: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 [Текст] / Н.В. Філік ; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2004. – 19 с.
10. Черноног Р.А. Держава і громадянське суспільство: соціокультурні аспекти розвитку: Автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.03 [Текст] / Р.А. Черноног ; Ін-т філос. ім. Г.С.Сковороди НАН України. – К., 2003. – 20 с.
11. Чорний М.Г. Вплив ідей лібералізму на формування української політико-правової думки: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 [Текст] / М.Г. Чорний ; Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2005. – 19 с.

REFERENCES:

1. Bohdanov, V. S., 2011. Ideya spravedyvosti v sotsial'nyy politytsi suchasnoyi demokratychnoyi derzhavy: polityko-pravovyy vymir [The idea of justice in the social policy of modern democracy: political and legal aspects]. Aktual'ni problemy derzhavy i prava 58, 30–37 (in Ukrainian)
2. Venislavskyy, F. V., 2013. Polityko-pravova kul'tura sotsiumu yak chynnyk zabezpechennya stabil'nosti konstytutsiynoho ladu Ukrainy [Political and legal culture of society as a factor in ensuring the stability of the constitutional system of Ukraine]. Visnyk Natsional'noyi yurydychnoyi akademiyi Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho. Ser.: Filosofiya, filosofiya prava, politolohiya, sotsiolohiya 3, 223–225 (in Ukrainian)
3. Vlasov, V. H., 2011. Polityko-pravovyy mekhanizm derzhavnoho upravlinnya yak osnova mizhnarodnykh zv'yazkiv rehioniv [Political and legal framework of public administration as a basis for international relations of regions]. Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnya 2, 293–300 (in Ukrainian)
4. Holovatyy, S.P., 2008. Verkhovenstvo prava: ideya, doktryna, pryntsyyp [Rule of law: concept, doctrine, principle]. Kyiv: In-t zakonodavstva Verkhov. Rady Ukrainy 44 (in Ukrainian)
5. Hryhor'yev, M.K., 2003. Vzayemozvyazok sotsial'noyi ekolohiyi, ekonomiky i prava: sotsial'no-filosofskyy analiz: [The relationship of social ecology, economics and law: social-philosophical analysis]. Odesa Pivdennoukr. derzh. ped. un-t im. K.D.Ushynskoho 20 (in Ukrainian)
6. Litvin, L. A., 2012. Polityko-pravove rehlementuvannya zabezpechennya gendernoyi rivnosti v Ukraini [Politico-legal regulation of gender equality in Ukraine]. Politolohichni zapysky 6. Access: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap_2012_6_27(in Ukrainian)
7. Saviovs'kyu, M., 2010. Subsidiarnist' i yevropeys'ka polityko-pravova mental'nist' / [Subsidiarity and European political and legal mentality]. Visnyk Akademiyi upravlinnya MVS 4(16), 45–51 (in Ukrainian)
8. Slin'ko, T. M., 2013. Transparentnist' vlady ta polityko-pravova kul'tura hromadyan / [Transparency of government and political and legal culture of citizens]. Visnyk Natsional'noyi yurydychnoyi akademiyi Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho. Ser.: Filosofiya, filosofiya prava, politolohiya, sotsiolohiya 3, 258–260 (in Ukrainian)
9. Filyk, N.V., 2004. Derzhavno-pravovi zasady hromadyans'koho suspil'stva: [State-legal principles of civil society]. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav Ukrainy 19 (in Ukrainian)
10. Chernonoh, R.A., 2003. Derzhava i hromadyans'ke suspil'stvo: sotsiokul'turni aspekty rozvytku [State and civil society: socio-cultural aspects of development]. Kyiv: In-t filos. im. H.S.Skovorody NAN Ukrainy 20 (in Ukrainian)
11. Chorny, M.H., 2005. Vplyv idey liberalizmu na formuvannya ukraiyins'koyi polityko-pravovoyi dumky: [The influence of liberal ideas on the formation of Ukrainian political and legal thought]. Kharkiv: Nats. un-t vnutr. sprAve. 19 (in Ukrainian)